

OBILJEŽJA RODITELJSTVA U OBJAŠNJAVANJU PROBLEMA U PONAŠANJU ADOLESCENATA

Bašić, Ivan

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:096593>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-14**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

Sveučilište u Splitu
Filozofski fakultet
Odsjek za pedagogiju

Ivan Bašić

**OBILJEŽJA RODITELJSTVA U OBJAŠNJAVANJU PROBLEMA U
PONAŠANJU ADOLESCENATA**

Diplomski rad

Mentor: prof. dr. sc. Maja Ljubetić

Komentor: doc. dr. sc. Toni Maglica

Split, 2024.

Sveučilište u Splitu

Filozofski fakultet

Studij: Diplomski studij pedagogije

Ivan Bašić

**OBILJEŽJA RODITELJSTVA U OBJAŠNJAVANJU PROBLEMA U
PONAŠANJU ADOLESCENATA**

Diplomski rad

Mentor: prof. dr. sc. Maja Ljubetić

Komentor: doc. dr. sc. Toni Maglica

Split, 2023.

OBILJEŽJA RODITELJSTVA U OBJAŠNJAVANJU PROBLEMA U PONAŠANJU ADOLESCENATA

Obitelj je jedno od najvažnijih okruženja za razvoj djeteta bez obzira na njegovu dob. Veliki broj istraživanja ukazuje kako se specifična ponašanja roditelja koja imaju djecu adolescente povezuju s pozitivnim ili pak negativnim razvojnim ishodima. Cilj ovog rada bio je ispitati obilježja roditeljstva koja se povezuju s različitim oblicima problema u ponašanju kod njihove djece. Istraživanje je provedeno u sklopu šireg projekta: Testiranje 5C okvira pozitivnog razvoja mladih: tradicionalna i digitalna mobilna procjena - P.R.O.T.E.C.T. Sudjelovalo je ukupno 3559 učenika prvih razreda srednjih škola iz osam gradova u Hrvatskoj. Anketa je provedena online putem platforme *SurveyMonkey* tijekom redovnih školskih sati. Rezultati istraživanja pokazali su kako postoje razlike među samim učenicima u vrstama rizičnih ponašanja s obzirom na spol i vrstu škole koju pohađaju. Također, roditeljska uključenost se pokazala kao važan faktor u odgoju adolescenta.

Ključne riječi: adolescenti, rizična ponašanja, roditeljstvo

CHARACTERISTICS OF PARENTING IN EXPLAINING ADOLESCENT BEHAVIORAL PROBLEMS

Family is one of the most important environments for a child's development regardless of their age. A large body of research indicates that specific parental behaviors exhibited towards adolescent children are associated with positive or negative developmental outcomes. The aim of this study was to examine parenting characteristics that are linked to various forms of behavioral problems in their children. The research was conducted as part of a broader project: Testing the 5C framework of positive youth development: traditional and digital mobile assessment - P.R.O.T.E.C.T. A total of 3559 first-grade high school students from eight cities in Croatia participated. The survey was conducted online via the *SurveyMonkey* platform during regular school hours. The research results showed that there are differences among students themselves in types of risky behaviors based on gender and the type of school they attend. Additionally, parental involvement has been shown to be an important factor in adolescent upbringing.

Key words: adolescents, risk behaviors, parenting

Sadržaj

1. UVOD	1
1.1. Roditeljstvo.....	1
1.2. Adolescencija.....	2
2. Obilježja roditeljstva i problemi u ponašanju	5
2.1. Rizični i zaštitni čimbenici	5
2.2. Rizični i zaštitni čimbenici u obiteljskom okruženju	7
2.3. Najčešći problemi u ponašanju adolescenata	9
3. Metodologija	15
3.1. Cilj istraživanja i hipoteze	15
3.2. Uzorak	16
3.3. Instrumentarij	16
4. Rezultati	20
5. Rasprava	27
6. Zaključak	32
7. Literatura.....	33

1. UVOD

1.1. Roditeljstvo

Pojam roditeljstva nije statičan, već je promjenjiv s obzirom na dob djeteta. Roditeljstvo često podrazumijeva praćenje različitih promjena kao što su odrastanje djeteta, promjena komunikacije i međudnosa članova obitelji te roditelji moraju biti spremni prilagođavati se dobi i razvojnim potrebama djeteta. Faze odrastanja djeteta (rano djetinjstvo, kasno djetinjstvo, adolescencija, predodrasla dob) su izričito različite s obzirom na iskustva s kojima se roditelji suočavaju te je zbog toga potrebno znati kako promijeniti pristup djetetu kako bi se novi izazovi riješili (Macuka, 2022). Ukoliko je roditelj spreman proći kroz određene promjene i ukoliko smatra da ima kontrolu nad svojim postupcima, za njega možemo kazati da je kompetentan roditelj (Ljubetić, 2012). Kompetentan roditelj će ujedno biti spreman i aktivno slušati svoje dijete, prihvaćati dijete i sebe bez osuđivanja postupaka te empatično sagledati svaki problem na koji dijete naiđe (Maglica i sur., 2021).

Suvremeno roditeljstvo podrazumijeva dinamičnost i promjene, a danas se, nerijetko, i sama struktura obitelji može promijeniti. U posljednje vrijeme sve je više jednoroditeljskih obitelji te obitelji koji imaju djecu iz različitih odnosa. Odnosi između muškaraca i žena se također mijenjaju unutar obitelji te njihovi odnosi prema samom djetetu (Macuka, 2022). Suvremeno roditeljstvo u svojoj dinamičnosti nailazi i na mnogobrojne probleme, a primjer može biti veliki utjecaj kulture individualnog uspjeha. U toj situaciji roditelj na prvo mjesto postavlja osobne interese, veliku želju za napredovanjem u profesionalnom svijetu i materijalno bogatstvo. Takva situacija dovodi do toga da roditelji nisu ujednačeni u svojim aktivnostima te im se uloge uvelike razlikuju, a mogu biti i bez ikakve koristi zbog toga što im stabilnost obitelji nije primarna obveza (Pintar, 2019).

U suvremenom pogledu na roditeljstvo, uloga koju imaju majke i očevi podjednako je bitna i to znači da oba roditelja na koristan način doprinose odgoju djeteta, ali u različitim sferama (Macuka, 2022). Unatoč tome, čak i na mjestima gdje je ravnopravnost roditelja na visokoj razini, uključenost majki u odgoj djeteta je izraženija. Dijete više ne gleda samo na majku kao na

primarnu figuru već to postaje i otac te nam to pokazuje kako se pozicija očeva mijenja i roditeljstvo zaista postaje pojam vezan uz oba roditelja (Miljević-Rički, 2020).

Obitelj je prvo mjesto djetetovog kontakta te obiteljska klima ima veliki utjecaj i na razvoj samog djeteta (Kapetanović i Skoog, 2020). Odnos među roditeljima ima veliki utjecaj na dijete i njegov daljnji razvoj te je zbog toga potrebno znati kako se odnositi prema ostalim članovima obitelji, a to je moguće samo ukoliko se dosegnu roditeljske kompetencije i vještine preko određenih izvora kao što su radionice, profesionalna pomoć ili iz vlastitog iskustva (Ljubetić, 2012).

Roditelji, radi velikog utjecaja na dijete, trebaju imati specifične roditeljske pristupe pomoću kojih se dijete na diskretan način usmjerava u socijalizaciji s ostalima. U adolescenciji, na poseban način, pozitivni roditeljski pristupi i ponašanja odnose se na međusobnu povezanost i blizinu roditelja i djece, njihovu dobru međusobnu komunikaciju, pružanje podrške te poruka kako je roditelj uvijek tu za dijete. Ovakva roditeljska ponašanja primjer su zaštitnih obiteljskih čimbenika o kojima će biti više riječi u sljedećim poglavljima. Obrnuta situacija primjer je rizičnih obiteljskih čimbenika, a posebno kada dijete nema iskustvo topline obiteljskog doma i ne zna kako komunikacijom može riješiti mnoge probleme i zatražiti pomoć kad je potrebna (Kapetanović i Skoog, 2020). Dakle, obitelj i roditeljstvo predstavljaju ključan mikro-ekološki sustav unutar kojeg se mogu pronaći brojni rizični i zaštitni faktori (Maglica i sur., 2021).

1.2. Adolescencija

Svjetska zdravstvena organizacija (WHO, 2023) adolescenciju definira kao jedinstveno razdoblje ljudskog razvoja i vrijeme kada ljudi postavljaju temelje za vlastito zdravlje i ponašanje, kao na primjer svoje navike vezane uz fizičke aktivnosti, korištenje substanci i seksualne aktivnosti i te navike mogu zaštititi njihovo zdravlje i ujedno zdravlje drugih ljudi oko njih, a mogu ih i postaviti u rizik kako u sadašnjosti tako i u budućnosti.

Adolescencija je razdoblje unutar kojeg mladi ljudi prolaze kroz značajne biološke, psihološke i socijalne promjene. Te promjene za poneke dolaze naglo, dok se kod nekih javljaju kasnije. Tijekom razdoblja promjena, adolescenti se otkrivaju i nastoje se što više osamostaliti i pri tome

pristupiti odraslom svijetu što neovisniji o drugima jer je kod većine ljudi neovisnost jedan od prirodnih instikta i neovisnost nam je svima potrebna u donošenju odluka u različitim svakodnevnim radnjama (Novak i sur., 2022). Adolescencija je izuzetno bitno razdoblje koje se postavlja kao temelj za usmjeravanje osobe u njenim afinitetima i uz to gradnja vlastitog stava koji je neovisan i sposoban donositi vlastite odluke (Novak, 2019).

Ne postoji točno određeni konsezus među stručnjacima s kojim se utvrđuje kada razdoblje adolescencije uistinu počinje i završava, pri čemu mnogi znanstvenici uzimaju početak puberteta ili prelazak u srednju školu kao početne točke adolescencije. Naravno, kod nekih se promjene mogu javiti u ranijim godinama ili u kasnijem razdoblju, ali u ovom slučaju se taj period odredio s obzirom na većinu djece i njihov ulazak u razdoblje psiholoških i fizičkih promjena (Kapetanović, 2019). Osim psiholoških promjena kroz koje adolescenti prolaze, njihovo tijelo prolazi i kroz razne fizičke promjene. Nagli porast hormona i promjena moždanih struktura također uvelike utječe na razmišljanje kod adolescenata te im to može uvelike utjecati na donošenje odluka (Maglica i sur., 2021; Novak, 2019).

UNICEF (2023) o adolescenciji govori kao o razdoblju unutar kojeg zbog velike promjene moždanih struktura mladi mijenjaju svoje ponašanje te adolescentsko usmjeravanje ovisi o kvaliteti okruženja unutar kojeg se nalaze, kvaliteti iskustava, kvaliteti odnosa s vršnjacima, roditeljima i ostalim osobama u njihovom okruženju. Kod UNICEF-a (2023) se također ističu skrb i podrška koju adolescenti primaju, usluge koje su im dostupne, društvene norme koje su im postavljene unutar zajednice u kojoj žive i sve te odrednice čine razliku za adolescente i njihovo usmjeravanje u donošenju važnih životnih odluka.

Brojni izazovi se javljaju tijekom razdoblja adolescencije i mlade osobe se moraju same navoditi u većini slučajeva kroz razne situacije koje se postavljaju pred njih. Izuzetno je teško adolescentima u isto vrijeme učiti dok su izloženi raznim opasnostima, razlog tome je što su oni i dalje nesigurni u svojim postupcima i svaka nova kompetencija koju moraju svladati ili novo iskustvo koje moraju iskušati im stvara još veći pritisak. Naravno, mladima je potrebna pomoć u ovom razdoblju jer mnoge odluke koje donose baš tada imaju veliki značaj za njih u budućnosti (Maglica i sur., 2021).

Same promjene adolescenata u njihovoj komunikaciji radi njihovih fizičkih i psiholoških promjena su česte, a razlog tome je što se u tim promjenama mijenjaju njihove kognitivne sposobnosti, emocionalne reakcije na razne situacije i motivacijski nagon za ispunjavanje ciljeva koje su postavili (Novak i sur., 2021). Ove promjene se ujedno povezuju i s ostalim procesima koji se nalaze u okolini adolescenta, a to su odnos s obitelji, vršnjacima i odnos prema samom sebi (Novak i sur., 2021). Svi spomenuti odnosi imaju velik psihološki značaj za adolescenta i u njima se može zaštititi od problema ili upoznati s raznim problemima.

Eksperimentiranje kod adolescenata je česta pojava te ih to eksperimentiranje može dovesti u kontakt s negativnim dijelovima društva i ukoliko ih te negativne posljedice zadovoljavaju, mladi će nastaviti i dalje ih tražiti što je nazvano „*sensation-seeking*“ (Maglica i sur., 2022). Novak (2019) također opisuje „*sensation-seeking*“, odnosno traženje uzbuđenja kod mladih. Autorica ih blisko povezuje s mozgovnim promjenama koje dolaze naglo i u mnogim situacijama se adolescenti ne znaju odnositi s njima na pravilan način. Traženje uzbuđenja ih u jednu ruku ispunjava jer u velikoj količini informacija i odluka s kojima se moraju suočavati, to im je odmicanje od stvarnosti koja ih pritišće, dok u drugu ruku nisu spremni nositi se s posljedicama koje ih čekaju ukoliko se traženje uzbuđenja nastavi u većoj mjeri.

Promjene adolescenata se u javnosti najčešće gledaju kao tjelesna promjena osobe tijekom koje on određuje kakav će mu život biti u budućnosti, dok je pozadina mnogo kompliciranija od toga zbog toga što svaki adolescent u isto vrijeme želi odrediti što će raditi u budućnosti, pozicionirati se visoko u socijalnoj usporedbi s drugima, postići određeni status, istražiti seksualnost i romantične odnose s drugima te se ujedno i zabaviti i donositi važne odluke (Novak, 2019).

2. OBILJEŽJA RODITELJSTVA I PROBLEMI U PONAŠANJU

2.1. Rizični i zaštitni čimbenici

U samim početcima istraživanja, rizični i zaštitni čimbenici gledali su se na individualnoj i interpersonalnoj razini dok se u novije vrijeme sagledavaju na razini zajednice te rezultati pokazuju kako su intervencije u zajednici zapravo uspjele umanjiti poteškoće u ponašanju kod mladih (Austin i sur., 2020). Rizični i zaštitni čimbenici mogu se pronaći bilo gdje u našem okruženju, a pogotovo u okružju adolescenata koji su ranjivi i skloni prilagođavanju. Rizični i zaštitni čimbenici dio su naših obitelji, vršnjačkih skupina, obrazovnih ustanova i drugih okruženja u kojima se svaki adolescent može pronaći.

Rizični čimbenici definiraju se kao određena varijabla čija prisutnost kod pojedinca povećava vjerojatnost da se kod te osobe razviju poremećaji u ponašanju prije nego kod druge osobe iz populacije koja nije izložena takvim čimbenicima te kad se istražuju poremećaji u ponašanju kod određenog pojedinca, svaki socijalni pedagog najprije nastoji istaknuti koji rizični čimbenici su usko vezani uz to ponašanje i kako su oni utjecali na pojedinca da započne iskazivati takvo ponašanje prema drugima ili samom sebi (Bašić, 2009; prema Mrazek i Haggerty, 1994). Nije nužno da jedan rizični faktor utječe na promjenu ponašanja kod osobe već to može biti i kombinacija različitih rizičnih faktora koji s vremenom čak i nesvjesno mogu utjecati na osobu. Ukoliko su rizični čimbenici prisutni unutar obitelji to povećava ujedno i šansu da je dijete zlostavljano ili zapostavljeno (CDC, 2020). Uobičajeni pristup tijekom određivanja određenog problema u ponašanju kod djeteta je detektiranje svih rizičnih faktora kod djeteta. Iz svakog rizičnog faktora se nastoje izvući stresori koji imaju utjecaj na adolescenta i što je stresora više to će razvoj adolescenta biti više ugrožen (Ellis i sur., 2017).

S druge strane postoje i zaštitni čimbenici koji djeluju suprotno od rizičnih čimbenika. Zaštitni čimbenici umanjuju zapostavljanje djeteta i svaki oblik nasilničkog ponašanja prema samom djetetu (CDC, 2020). Zaštitni čimbenici se ne definiraju samo u obliku nedostatka rizičnih čimbenika kod adolescenta, već kao nešto što se dodatno radi u okolini adolescenta što djeluje na

način da bi umanjilo problematično ponašanje i pojačalo proaktivno ponašanje (Austin i sur., 2020).

Rizične i zaštitne čimbenike je izuzetno bitno definirati, ali interveniranje u odnosu na njih još je bitnije. Jedan od primjera takvih intervencija zasigurno su i preventivne intervencije. Prevencija su sve radnje koje se poduzimaju kako bi se spriječile sve radnje koje su nepoželjne, a time i sve posljedice koje dolaze s tom radnjom, to jest, nastoje se umanjiti rizični čimbenici i pojačati zaštitni čimbenici (Bašić, 2009). Ciljevi preventivnih programa moraju biti jasno određeni tako što bi se trebalo znati tko ih provodi, gdje se provode, za koga se provode i koji je krajnji očekivani ishod.

S obzirom da se kod nekih poremećaj u ponašanju već razvio do određene razine, znanstvenici su prevenciju podijelili na primarnu sekundarnu i tercijarnu. Pod primarnom prevencijom spadaju svi programi koji nastoje umanjiti nove slučajeve poremećaja u ponašanju, sekundarna prevencija nastoji u svojim programima umanjiti poremećaje koji su već nastali i kako se ne bi i dalje razvijali, a tercijarna prevencija nastoji umanjiti nestabilnosti koje su povezane s poremećajima u ponašanju koji već postoje (Bašić, 2009).

Delale (2001; prema Doležal, 2006) opisuje adolescente u kontekstu otpornosti tako što ističe njihove pozitivne ishode unatoč tome što su izloženi brojim rizicima. Doležal (2006), također ističe i teoriju (Delale 2001) u kojoj se otpornost shvaća kao procjena adolescenta svih događaja u okolini. S pomoću toga, mogu reagirati pravilno i procijeniti na razuman način je li ta situacija za njih rizična ili prihvatljiva. Ajduković (2000; prema Doležal, 2006) smatra kako pojam „*resilience*“ osim „*otpornost*“, možemo prevoditi i kao „*osnaživanje*“ jer adolescenti koji su otporni su ujedno i kompetentni, ali to ne znači da su oni pošteđeni problematičnih situacija i da se ne suočavaju s njima. Oni također prolaze kroz određenu tjeskobu i bol i ukoliko ne pokazuju to puno, treba se obratiti pozornost i na njih.

2.2. Rizični i zaštitni čimbenici u obiteljskom okruženju

Jedno od ključnih zaštitnih čimbenika koji sprječavaju nastanak poremećaja u ponašanju je upravo djetetova obitelj. Obiteljski učinci mogu postati i rizični za djetetov rast i razvoj ukoliko roditelji nisu posvetili svoje vrijeme na nadzor, neodgovorni su prema djetetu, primjenjuju grube discipline u odgoju te su nedosljedni (Pintar, 2019). Upravo se, prema Pintar (2019), roditeljski stil može vidjeti u njihovoj emocionalnoj usmjerenosti prema djetetu i kako oni uspostavljaju nadzor nad kretanjima djeteta te se iz tog stila mogu proizvesti razni zaštitni ili rizični čimbenici.

Autorica Berc (2012) objašnjava kako se rizični i zaštitni čimbenici u obitelji procjenjuju na razne načine te da se većina njih provodi kako bi se bolje razumjele potrebe kod obitelji koje posjeduju rizične čimbenike i s time potrebni instrumenti socijalnog rada. Roditelji i djeca međusobno utječu jedni na druge sa svojim ponašanjem, stavovima i ciljevima, tako što stvaraju temelje za određenu emocionalnu okolinu unutar doma gdje djeca i roditelji međusobno komuniciraju i imaju međusobnih utjecaja (Kapetanović i Skoog, 2020).

U kontekstu obitelji postoje brojni rizični čimbenici s kojima se adolescent može suočiti, a Centar za kontrolu i prevenciju bolesti (CDC-SAD, 2020) ističe: obitelji koje imaju limitirano razumijevanje o potrebama vlastitog djeteta, obitelji gdje je skrbnik bio zapostavljan ili zlostavljan tijekom djetinjstva, obitelji gdje su skrbnici mlade životne dobi, obitelji niskog socioekonomskog statusa, obitelji gdje su skrbnici niske razine obrazovanja, obitelji gdje su skrbnici pod stresom roditeljstva i financija, obitelji gdje skrbnici koriste nasilje za uspostavljanje discipline, obitelji s niskim skrbničkim nadzorom, obitelji koje su izolirane od drugih, obitelji koje se često svađaju i nemaju komunikacijske vještine i obitelji koje podržavaju nasilničko ponašanje.

Razni stresori su svojim nakupljanjem izvori nastanka rizičnih čimbenika unutar obitelji i svaka obitelj se suočava s određenim stresorima i krizama, a primjeri su: gubitak zaposlenja, teška bolest člana obitelji, smrt člana obitelji, selidba, razvod braka, financijska kriza, siromaštvo, socijalna isključenost i društvena nesigurnost (Berc, 2012).

Važno je za istaknuto kako se u doba adolescencije povećava i rizik od pogoršanja mentalnog zdravlja (Maglica i sur., 2021). Mentalni problemi se najčešće javljaju u razdoblju prije odrasle dobi

te brojni znanstvenici svoje radove usmjeravaju na mentalno zdravlje adolescenata zbog toga što u tom razdoblju adolescenti doživljavaju brojne promjene, grade svoj karakter i susreću se s raznim iskustvima te u cijelom tom periodu su prisutni roditelji kao važni čuvari mentalnog zdravlja adolescenta i radi toga znanstvenici također i istražuju odnose između roditeljstva i mentalnog zdravlja adolescenata na način da prate njihove međusobne odnose i svakodnevnu komunikaciju (Maglica i sur., 2021).

Uključenost u djetetove aktivnosti, roditeljsko znanje o djetetu te obiteljska komunikacija su jedni od najsnažnijih zaštitnih čimbenika zbog toga što je isticanje komunikacije u obitelji bitno kako bi se riješile sve stresne situacije i kako bi se preduhitрили problemi s kojima će se adolescent naći u vanjskom svijetu (Maglica, 2020). Ali, moramo znati razlikovati obiteljski nadzor od psihološkog nadzora (kontrola), niska razina eksternaliziranih problema se povezuje s roditeljskim nadzorom, dok se s visokim psihološkim nadzorom povezuju internalizirani i eksternalizirani problemi u ponašanju (De Kemp, Scholte, Overbeek i Engels, 2006, prema Maglica, 2020).

Centar za kontrolu i prevenciju bolesti (CDC, 2020) kao zaštitne čimbenike unutar obitelji, ističe: obitelji koje su sigurne, podržavajuće i brižne o vlastitom djetetu (dijete se unutar obitelji osjeća sigurno i voljeno od strane ostalih članova), obitelji gdje skrbnici mogu osigurati osnovne potrebe za hranom, skloništem i zdravstvenoj pomoći djeteta, obitelji gdje su skrbnici fakultetski obrazovani ili više razine obrazovanja, obitelji gdje su skrbnici u stalnom radnom odnosu, obitelji usko vezane uz zajednicu u kojoj žive, obitelji gdje skrbnici često provode nadzor nad djetetom i podsjećaju ga na pravila koja su postavljena, obitelj gdje skrbnici rješavaju sukobe na miran način, obitelji gdje skrbnici pomažu djetetu riješiti određeni problem, obitelji koje se zabavljaju zajedno i obitelji koje ističu važnost obrazovanja kod djece.

Zaštitni čimbenici se mogu podijeliti najprije na one koji pripadaju samoj obitelji: zaposlenost, pravila ponašanja, dogovor o financijama, zajedničko slobodno vrijeme, dnevni i tjedni rituali, ravnopravnost podjela obiteljskih poslova i obiteljska kohezivnost. Drugi zaštitni čimbenici su oni koji djeluju kao proces zbog toga što prilikom nastanka stresora ili određene krize unutar obitelji proces „samoizlječenja“ je dugotrajniji, ali moguć. Primjeri tih zaštitnih čimbenika su: uzajamna emocionalna potpora partnera, uzajamno pomaganje partnera, toplina i predanost obitelji, jasna

komunikacija i dogovor, konstruktivno rješavanje problema i sukoba te korištenje resursa lokalne zajednice (Berc, 2012).

Kao i svaka osoba individualno, tako i obitelji mogu stvoriti otpornost na stresore. Obiteljska otpornost je proces suočavanja i prilagodbe koji se odvija unutar obitelji koja djeluje kao funkcionalna jedinica (Walsh, 2006, prema Berc, 2012). Nakon suočavanja sa stresnim situacijama, otpornost je jedan od važnijih mogućnosti koje obitelji posjeduju kako bi obnovili obiteljske odnose i stvorili emocionalnu povezanost među svojim članovima i održali funkcionalnu jedinicu (Van Hook, 2008, Prema Berc 2012). Kada je prisutna obiteljska otpornost, to ujedno omogućava nastanak individualne otpornosti, ali proces je moguć i u drugom smjeru te je zbog toga svaki član obitelji bitan kako bi nastala obiteljska otpornost na rizične čimbenike (Simon, Murphy i Smith, 2005, prema Berc, 2012).

Dokazano je kako roditelji koji su u primarnim obiteljima imali dodira s obiteljskom otpornošću u svojim sekundarnim obiteljima su pokazivali visoke razine uvažavanja, dogovaranja, prihvaćanja, komunikacije te oni mogu biti dobar primjer izgradnje otpornosti kod svoje djece te se promjene i stresori lakše prihvaćaju od onih koji nisu imali iskustva s tim (Masten i Powell, 2003).

2.3. Najčešći problemi u ponašanju adolescenata

Problemi u ponašanju često se manifestiraju kod adolescenata čime se dovode u rizik i od loših obrazovnih ishoda, a mogu rezultirati i kriminalnim ponašanjem (WHO, 2023). Brojna rizična ponašanja kao što su korištenje substanci ili rizično seksualno ponašanje započinju u razdoblju adolescencije. To je loš način nošenja mladih s emocionalnim problemima i takva ponašanja mogu napraviti štetu, kako mentalno tako i fizički. Podrška odraslih, kao što su roditelji, nastavnici ili udruge, mladima je od iznimne važnosti jer njihovo nošenje s raznim problemima na agresivan i autodestruktivan način izaziva velike probleme, a prema Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji interpersonalno nasilje glavni je uzrok smrti mladića starije adolescentske dobi u 2019. godini (WHO, 2023).

Adolescencija je razdoblje koje u svojem razvoju sadrži povećani rizik uključivanja mladih u rizična ponašanja te brojni neuroznanstvenici u suvremenim istraživanjima prikazuju objašnjenje za takvo ponašanje adolescenata koje je specifično za to razdoblje, a nalazi se u promjenama u dijelu mozga koji je zadužen za emocionalno i socijalno funkcioniranje (Ricijaš i sur., 2016). Razdoblje adolescencije je bitno jer je mozak i dalje u pojedinim stanjima ranjiv te donošenje odluka je izuzetno bitno u tom razdoblju (Novak, 2019). Osim promjena moždane strukture, određeni hormonalni nagoni su također jedan od bioloških nagona koji mijenjaju psihofizičko stanje mladih i navode ih na rizično ponašanje unutar kojeg traže senzacije i rizik, a promjene proizlaze iz adrenalne žlijezde i gonade koji mijenjaju stanje adolescenta (Novak, 2019). Brojne teorije i modeli objašnjavaju nam adolescentsko ponašanje koje je u vezi s ovisnošću o određenom podražaju i pronalazi se određeni konsenzus među znanstvenicima, a konsenzus je taj da na ponašanje adolescenta utječu mnogobrojni vanjski čimbenici i međusobni odnos privatnog razmišljanja adolescenta i odnosa s vanjskim svijetom (Novak i sur., 2022).

U odnosu na odrasle i djecu, adolescenti prikazuju najveću sklonost u korištenju raznih supstanci od kojih je jedna i marihuana (WHO, 2018; ESPAD, 2020). Osim korištenja supstanci, adolescenti su također i u mogućnosti konzumirati alkohol. Alkohol je jedna od najčešće korištenih psihoaktivnih tvari, zbog toga što ga je najlakše nabaviti i zbog razlike u legalnim pitanjima u vezi započinjanja konzumiranja alkohola od mjesta do mjesta (EMCDDA, 2018). Osim, upotrebljavanja raznih supstanci, adolescenti su skloni brojnim rizičnim ponašanjima koja je potrebno što prije riješiti. Od ostalih rizičnih čimbenika, u ovom radu će se istaknuti kockanje i problematično korištenje društvenih mreža kao jedni od velikih izazivača ovisnosti kod mladih. Svi prijašnje navedeni problemi kod adolescenata, ukoliko su prisutni, mogu izazvati veliku razinu delikventnog ponašanja i komorbiditeta, koji su ujedno i okidači za emocionalne probleme (Novak i sur., 2022).

Novak i suradnici (2022) su proveli istraživanje u Hrvatskoj s kojim su htjeli vidjeti učestalost korištenja alkohola i marihuane kod mladih (6788 ispitanika). Rezultati su prikazali visok postotak korištenja alkohola kod mladih u posljednjih mjesec dana (kada se ispitivanje provodilo), a iznosilo je čak 68.4%. Rezultati su također prikazali i malu razliku između dječaka i djevojčica gdje su dječaci učestalije koristili alkohol. Korištenje alkohola se ujedno i povećava kako se povećava i dob adolescenata. Novak i suradnici (2022) su svojim istraživanjem prikazali da je razdoblje također

krucijalno. Kao primjer se može istaknuti rezultat gdje su šesnaestogodišnjaci u duplo većoj mogućnosti koristiti alkohol nego četrnaestogodišnjaci, sedamnaestogodišnjaci su četiri puta u većoj mogućnosti nego u mlađoj dobi, dok osamnaestogodišnjaci su šest puta u većoj mogućnosti konzumirati alkohol nego u mlađoj dobi.

Maglica (2020) je također u svom istraživanju ispitivao rizična ponašanja mladih gdje je postotak mladih koji konzumiraju alkohol također bio u velikom postotku, ali ovog puta ne na mjesečnoj konzumaciji već u općoj i iznosio je 57,9% (477 ispitanika). Alkohol je ujedno i najrašireniji problem kod adolescenata na globalnoj razini (WHO, 2018).

Ovako veliki postotci za konzumaciju alkohola (i ostale supstance) ne iznenađuju s obzirom da se adolescenti nalaze u dobi kada traže različite senzacije, eksperimentiraju i nemaju negativne stavove prema rizičnim čimbenicima (Maglica, 2020). Unatoč tome što smo svjesni problema i možemo ih očekivati, trebamo biti spremni reagirati što ranije zbog toga što eksperimentiranje s alkoholom dovodi do ranog započinjanja konzumacije i to dovodi do učestalog konzumiranja što rezultira brojnim fizičkim, psihološkim i socijalnim problemima (Novak i sur., 2022).

Osim alkohola, mladi u posljednje vrijeme također pokazuju povišeno zanimanje i za konzumaciju marihuane. Novak i suradnici (2022) su osim alkohola također proveli u svom upitniku istraživanje i o konzumaciji marihuane. Rezultati su im pokazali kako u posljednjih mjesec dana (za vrijeme provođenja upitnika), 1.5% (6788 ispitanika) mladih je konzumiralo marihuanu. Kao što je u slučaju s alkoholom, dječaci su više konzumirali marihuanu nego djevojčice, ali zato nije pronađena razlika u dobi kao u konzumaciji alkohola gdje su stariji više konzumirali nego mlađi. Ovakve razlike u postotcima su logične s obzirom da je alkohol lakše nabaviti, kao što je spomenuto ranije, nego marihuanu te što su adolescenti stariji i ulaze u punoljetnost, konzumacija alkohola postaje legalna te se lakše upuštaju u rizik.

Kada sagledamo konzumiranje alkohola i marihuane, rezultati najčešće pokazuju da su interakcije s obitelji i vršnjacima, bilo to unutar ili van škole, ključni socio-kontekstualni čimbenici koji imaju određeni utjecaj na adolescenta i njegovo ponašanje (Novak i sur., 2022).

Osim korištenja raznih supstanci s kojima se adolescent susreće vani uživo, rizični čimbenici se mogu susresti i u udobnosti vlastitog doma dok mlada osoba misli da je sigurna gledajući objave

na svom mobilnom uređaju. Upravo je pretjerano korištenje interneta i raznih društvenih mreža jedan od rizičnih čimbenika koji loše utječe na mlade.

Internet je postao dio naše svakodnevnice i ne možemo bez njega tako jednostavno. Iako postoje mnoge pozitivne strane koje dobivamo od interneta, uvijek će postojati ona negativna strana koja ima loš utjecaj (pogotovo na mlade). Ovisnost je jedan od tih problema. Dokazano je da postoji veza između pretjeranog korištenja interneta i rizika od ovisničkih ponašanja (Suhail i Bargees, 2006; prema Jovičić Burić, 2021). Kompulzivno korištenje interneta se može uočiti kod osobe ukoliko ona prikazuje manjak kontrole nad korištenjem interneta te ukoliko osoba, kada je u nemogućnosti koristiti internet, iskazuje u svojoj osobnosti agresivnije ponašanje (Jovičić Burić i sur., 2021). Najčešći rizični faktori tijekom korištenja interneta su sudjelovanje u društvenim mrežama i korištenje pornografskih i kockarskih stranica (Young, 2004; prema Jovičić Burić, 2021).

Maglica (2020) je u svom istraživanju pokazao rezultat koji je zabrinjavajući, a to je da čak 71.1% ispitanika (477 ispitanika) iskazuje kako previše vremena provode na internetu. Takvi rezultati ne iznenađuju s obzirom da se radi o ponašanju koje je lako uočljivo i manifestira se unutar obitelji, a mladi ne koriste internet u tajnosti jer se često ne smatra rizičnim ponašanjem.

Kompulzivno korištenje interneta šteti dnevnim aktivnostima i iz toga proizlaze negativne posljedice koje mogu biti povlačenje osobe, odbacivanje vlastitih potreba i problemi u obitelji te osim toga na osobu djeluje tako što šteti moždanim funkcijama (Jovičić Burić, 2021).

Rizično ponašanje koje se može izvoditi u online okruženju ili uživo, a stvara veliki problem kod adolescenata s obzirom na svoja ovisna sredstva je kockanje. Prema istraživanju, Ricijaš i suradnici (2016), rezultati pokazuju da je 72.9% srednjoškolaca kockalo ili kladilo se barem jednom u životu. Pod tim najveći udio u kojem su adolescenti sudjelovali su igre na sreću i sportsko klađenje, dok sportsko klađenje zauzima prvo mjesto kao najučestaliji oblik klađenja. Mladići, kao što je dokazano u ovom istraživanju, češće provode vrijeme kladeći se i kockanjem od djevojaka. Igre kojima se oni bave su opasne i često izazivaju početak ovisnosti te je zaključno kako dječaci predstavljaju rizičan čimbenik za razvoj ovisnosti vezanih uz klađenje ili kockanje.

Zakonom o igrama na sreću (NN 87/09, 35/13, 158/13, 41/14, 143/14) 2010. godine, donesena je odluka kako igrama na sreću ne smiju pristupiti mlađe osobe od 18 godina, ali ovo istraživanje

je pokazalo kako unatoč tom zakonu maloljetnici uspijevaju provesti svoje vrijeme igrajući igre na sreću. Istraživanje (Ricijaš i suradnici (2016)) je pokazalo u subuzorku maloljetnika koji su u srednjoj školi, da svega 19.7% učenika nije nikada igralo igre na sreću.

Kockanje, kao i svako drugo rizično ponašanje, treba pokušati zaustaviti u što ranijoj fazi kako ne bi nastalo problematično kockanje koje ometa funkcioniranje mlade osobe u obiteljskom, školskom ili osobnom smislu na način da mu otežava postići ciljeve u svom razvoju koje si je postavio, a to može dovesti do paralelnog uključivanja drugih rizičnih ponašanja i delikvencije uz kockanje (Ricijaš, Dodig Hundrić i Kranželić, 2015; prema Ricijaš i sur., 2016).

Unutar konteksta obitelji, sva rizična ponašanja se mogu umanjiti ukoliko je praćenje roditelja na adekvatnoj razini, a brojna istraživanja pokazuju kako djeca, čiji je razvoj praćen od strane roditelja, pokazuju bolje ishode razvoja i manje upuštanja u rizična ponašanja (Stattin i Kerr, 2000). Roditelje često zanima i komentiraju što njihova djeca rade i oni žele znati što bi trebali poduzeti kako bi se svojoj djeci približili i kako bi im se oni otvorili i započeli komunikaciju s njima o njihovom ponašanju i razmišljanju tijekom situacija koje ih određuju (Kapetanović i Skoog, 2020).

Ne postoji rodna razlika nadziranja djeteta od strane roditelja bilo to u odgovorima djece ili u odgovorima roditelja (Stattin i Kerr, 2000). Iako, roditelji i djeca su u svojim odgovorima istaknuli kako su djevojčice više otvorene u priznavanju svojih kretanja i radnji nego dječaci prema svojim roditeljima. Kontrola, interes i iskrenost djece prema roditeljima su glavne stavke roditeljskog nadzora. Od te tri stavke kao najbitnija se istaknula dječja iskrenost prema roditeljima o njihovim aktivnostima (Stattin i Kerr, 2000). Komunikacija unutar obitelji je izuzetno bitna jer članovi obitelji koji održavaju visoku razinu komunikacije ujedno su i zadovoljniji vlastitim životom (Maglica i sur., 2021).

Kod komunikacije s adolescentima treba biti pažljiv jer ukoliko je nadzor roditelja pretjeran i psihološki kontrolirajući tada može doći do eksternaliziranih ili internaliziranih problema (Kapetanović i Skoog, 2020).

Maglica (2020) je u svom radu prikazao koliko roditelji zaista znaju o ponašanjima svoje djece i koliko su djeca iskrena bila sa svojim roditeljima u vezi njihovih susreta s raznim rizičnim situacijama. Roditelji vrlo često tvrde kako je komunikacija na višoj razini dok adolescenti tvrde

da je komunikacija prisutna u manjoj razini. Kao primjer iz istraživanja autora Maglice (2020) možemo vidjeti kako 62% roditelja smatra da imaju čestu komunikaciju sa svojom djecom dok samo 25% adolescenata dijeli jednako mišljenje. Roditelji često smatraju kako s djecom komuniciraju o raznim problemima i kako im se djeca povjeravaju, ali situacija nije takva prema rezultatima. Kada je riječ o konzumiranju teških droga, 63,4% roditelja tvrdi da razgovaraju s adolescentima o tome, dok svega 14,8% adolescenata je izjavilo kako roditelji s njima komuniciraju o tome. Veliki problemi se također javljaju i u drugim teškim područjima gdje roditelji ne razgovaraju sa svojom djecom kao na primjer spolno prenosive bolesti gdje 52,1% roditelja ne komunicira sa svojom djecom o tome, depresija 49,7% roditelja je bez komunikacije iako je to jedan od velikih skrivenih problema djece i 43% o nezaštićenim seksualnim odnosima i maloljetničkim trudnoćama.

Ovakvi rezultati nam govore kako razgovor s adolescentima, pogotovo od strane roditelja, mora biti redovan i pokriti sve teme s kojima adolescent može imati teškoća jer će to unijeti određenu dozu sigurnosti svakom djetetu. U istraživanju autora Maglice (2020) adolescenti su iskazali kako ne komuniciraju sa svojim roditeljima jer smatraju da im oni ne mogu pomoći (67,1%) ili da roditelji ne znaju dovoljno o toj temi te ne započinju razgovor s njima (63,7%).

Roditeljski nadzor djece mora sa sobom nositi određenu razinu samopouzdanja i kompetencije kako bi se znalo na pravilan način pristupiti djeci i započeti razgovor o svim rizičnim situacijama jer ukoliko roditelj sadrži u sebi samopouzdanje i kompetencije to znači da je ujedno sposoban i odrediti pravila i norme koje će s pravilnim odnosom prenijeti svom djetetu (Novak i sur., 2021).

3. METODOLOGIJA

3.1. Cilj istraživanja i hipoteze

Cilj istraživanja koje se provodi za potrebe ovog diplomskog rada ima za cilj utvrditi obilježja roditeljstva koja se povezuju s različitim oblicima problema u ponašanju kod njihove djece.

Kako bi se ostvario navedeni cilj, artikulirani su slijedeći istraživački problemi i pripadajuće hipoteze:

P1. Utvrditi zastupljenost rizičnih ponašanja u odnosu na spol i školu koju pohađaju

H1. Postoji razlika u spolu u odnosu na konzumaciju alkohola, opijate i kockanja na način da mladići učestalije konzumiraju navedena rizična ponašanja

H2. Postoji razlika u spolu u odnosu na internalizirane probleme u ponašanju (anksioznost, depresivnost i stres) na način da djevojke iskazuju više razine navedenih rizičnih ponašanja

H3. Nema razlika u spolu u odnosu na problematično korištenje društvenih mreža

H4. Učenici trogodišnjih strukovnih škola iskazuju veću zastupljenost rizičnih ponašanja

P2. Istražiti povezanost rizičnih ponašanja adolescenta sa specifičnim roditeljskim ponašanjima

H5: Roditeljsko znanje negativno je povezano s rizičnim ponašanjima adolescenta

H6: Rizična ponašanja adolescenata povezana su s osjećajem pretjerane kontrole od strane roditelja

P3. Istražiti koliko se rizična ponašanja adolescenta mogu objasniti kroz njihov spol, školu koju pohađaju i neke obiteljske varijable

H7: Rizičnim ponašanjima adolescenata doprinosi muški spol, pohađanje strukovne škole, razvod roditelja, lošiji SES i osjećaj pretjerane kontrole od strane roditelja

3.2. Uzorak

Istraživanje je provedeno kao dio šireg projekta Testiranje 5C okvira pozitivnog razvoja mladih: tradicionalna i digitalna mobilna procjena - P.R.O.T.E.C.T., financiranog od strane Hrvatske zaklade za znanost (UIP-2020-02-2852) kojega je nositelj Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, a jedna od partnerskih organizacija je Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu.

Ukupno je sudjelovalo 3444 učenika prvog razreda srednje škole, od kojih je 1843 ženskog spola (53.5%), 1482 muškog spola (43%) te 119 (3.%) radije ne bi reklo svoju spol. Učenici dolaze iz osam gradova u Hrvatskoj. Učenici pohađaju tri vrste škola. Gimnaziju pohađa 1371 učenik (39.8%), četverogodišnju ili petogodišnju školu 1499 učenik (43.5%) dok trogodišnju strukovnu školu pohađa 574 učenika (16.7%). Za materijalni status učenika bolji od obitelji vršnjaka ukupno je odgovorilo 662 učenika (19.2%), za status jednak obiteljima vršnjaka odgovorilo je 2649 učenika (76.9%) do je za status lošiji od obitelji svojih vršnjaka odgovorilo 133 učenika (3.9%). Za roditeljske odnose učenika vidimo da 2686 učenika živi s roditeljima koji su u braku (78%), 587 učenika živi s roditeljima koji nisu u braku ili su razvedeni (17%) dok 102 učenika živi u obitelji s jednim preminulim roditeljem (3%). Ostalih 69 učenika (2%) za status roditeljskog odnosa je odabralo nešto drugo. Anketa je provedena online putem platforme *SurveyMonkey* tijekom redovitih školskih sati.

Odobrenje za istraživanje dobiveno je od Ministarstva znanosti i obrazovanja, Nacionalne agencije za odgoj i obrazovanje te institucionalnog etičkog odbora. Roditeljski pristanak dobiven je za sudjelovanje adolescenata u istraživanju. Prije ispunjavanja upitnika, sudionici su informirani o svrsi istraživanja i zamoljeni da daju informirani pristanak. Sudjelovanje je bilo potpuno povjerljivo i dobrovoljno.

3.3 Instrumentarij

Upitnikom sociodemografskih podataka obuhvaćen je spol ispitanika, dob ispitanika, vrsta škole koju pohađaju, uspjeh na kraju školske godine, materijalni status i u kakvom su odnosu roditelji.

Upitnik korištenja društvenih mreža (Jovičić Burić i sur., 2021) je korišten kako bi se procijenilo problematično ponašanje korištenja društvenih mreža kod adolescenata. Ova skala predstavlja hrvatsku inačicu skale Compulsive Internet Use Scale (CIUS; Meerker i sur., 2009). Unutar skale se nalazi 14 čestica (npr. *Koliko ti je često teško prestati koristiti društvene mreže?*). Sudionici odgovaraju o čestini na skali od pet stupnjeva (nikada, rijetko, ponekad, često i vrlo često). Ukupan rezultat na skali formiran je kao zbroj odgovora na svim česticama, pri čemu je rijetko=1, a vrlo često=5. Minimalan rezultat iznosi 14, a maksimalan rezultat iznosi 70, pri čemu viši rezultat na skali ukazuje na problematičnije korištenje društvenih mreža, odnosno na pretjerano korištenje i razmišljanje o korištenju društvenih mreža. Koeficijent unutarnje konzistencije za cijelu skalu iznosi $\alpha=.94$

Upitnik aktivnosti kockanja (Ricijaš, Dodig, Huić i Kranželić, 2011) sadrži pitanja o učestalosti igranja šest ključnih i najdostupnijih formalnih igara na sreću (sportsko klađenje, loto, jednokratne srećke, igre na automatima, rulet i klađenje na virtualne utrke). Formalni aspekt proizlazi iz njihove ponude od službenih priređivača koji imaju licencu za priređivanje igara na sreću na području Republike Hrvatske, ali su istovremeno zabranjene za osobe mlađe od 18 godina. Online igranje se ne ispituje posebno budući da su sve igre na sreću u Republici Hrvatskoj dostupne putem interneta. Ispitanici u ovom upitniku su označavali za navedene igre jesu li ih igrali s „da“ ili „ne“, te ukoliko jesu, odgovarali su koliko često su ih igrali („svakodnevno“, „nekoliko puta tjedno“, „otprilike jednom tjedno“, „otprilike jednom mjesečno“, „jednom godišnje“ ili „manje od toga“).

Upitnik The Alcohol, Smoking and Substance Involvement Screening Test- ASSIST (WHO, 2010) se sastoji od devet pitanja koja pokrivaju alkohol, cigarete, električne cigarete, marihuanu ili hašiš, ljepilo ili benzin, gljive ili LSD i slične halucinogene, kokain/heroin te tablete za smirenje ili spavanje koje nije propisao liječnik. Za svrhu ovog rada istaknuti su rezultati u vezi konzumacije alkoholnog pića (npr. *Popio/la više od nekoliko gutljaja alkoholnog pića (pivo, vino ili žestoko piće)*), cigareta (npr. *„Pušio/la cigarete“*), električnih cigareta (npr. *Koristio/la električne cigarete*) te marihuane ili hašiša (npr. *„Pušio/la marihuanu ili hašiš“*). Za svaku od ovih tvari se ispitanike pitalo koliko često su ih koristili u posljednjih mjesec dana za vrijeme provođenja istraživanja te su mjere

učestalosti podijeljene u pet stupaca („Nisam u zadnjih mjesec dana“, „jednom ili dva puta“, „nekoliko puta mjesečno“, „nekoliko puta tjedno“, „(gotovo) svakodnevno“).

Skala depresivnosti, anksioznosti i stresa (Lovibond i Lovibond, 1995), DASS – 21, kraća je verzija originalnog upitnika DASS – 42 (Lovibond i Lovibond, 1995). Sastoji se od 21 čestice podijeljene u tri subskale, a svaka subskala na 7 čestica – Depresivnost (npr. „Nisam uopće mogao/la osjetiti neku pozitivnu emociju“), Anksioznost (npr. „Brinuo/la sam se oko situacija u kojima bi me mogla uhvatiti trema i u kojima bih mogao napraviti budalu od sebe“) i Stres (npr. „Bilo mi je teško smiriti se“). Čestice se sastoje od tvrdnji koje se odnose na doživljavanja pojedinca tijekom prethodnog tjedna. Od sudionika se traži da za svaku tvrdnju označi vlastito slaganje s odgovorom na skali od četiri stupnja (0 - uopće se ne odnosi na mene, 1 - odnosilo se na mene malo ili ponekad, 2 – odnosilo se na mene dosta ili često i 3 - odnosilo se na mene prilično mnogo ili skoro uvijek). Rezultati za svaku subskalnu mogu se računati kao prosjek odgovora na čestice pojedine subskale, a osim toga može se računati i ukupni rezultat na cijeloj skali koji ukazuje na razinu narušenog mentalnog zdravlja. Raspon rezultata u oba slučaja kreće se od 0 do 3

Upitnik *Parental Monitoring* (Kerr i Stattin, 2000; Stattin i Kerr, 2000) se koristio za procjenu roditeljskih ponašanja u vezi nadgledanja adolescenata. Skala sadrži 27 čestica koje su podijeljene u pet subskala (roditeljsko znanje, otkrivanje adolescenta, roditeljsko ispitivanje, roditeljska kontrola i osjećaj prevelike kontrole od strane roditelja). Prva je subskala roditeljskog znanja o aktivnostima adolescenta. Sastoji se od 6 čestica (npr. *Znaju li tvoji roditelji što radiš u slobodno vrijeme?*). Sljedeće tri subskale odnose se na načine kojim roditelji dolaze do znanja o aktivnostima adolescenta. To su otkrivanje adolescenta, roditeljsko ispitivanje te roditeljska kontrola. Subskala otkrivanja adolescenta sastoji se od 5 čestica (npr. *Tajiš li svojim roditeljima mnogo toga što radiš u slobodno vrijeme?*). Subskala roditeljskog ispitivanja sastoji se od 6 čestica (npr. *Koliko te često tvoji roditelji pitaju gdje si bio/la i što si radio/la poslije škole?*). Subskala roditeljske kontrole sastoji se od 5 čestica (npr. *Ako si bio vani do kasno u noć, zahtijevaju li tvoji roditelji objašnjenje što si radio/la i s kime si bio/la?*). Posljednja subskala odnosi se na osjećaj prevelike kontrole nad adolescentom od strane roditelja, a sastoji se od 5 čestica (npr. *Imaš li osjećaj da tvoji roditelji zahtijevaju da sve znaš?*). Za svaku subskalnu, sudionici odgovaraju na tri skale (A, B, C) od pet stupnjeva, pri čemu 1=nikada; ne, nikada; nije se dogodilo; gotovo sve

zadržim za sebe; ništa; nije se dogodilo; ne; gotovo nikada; dok je 5=gotovo uvijek; da, uvijek; većinu vremena; kažem gotovo sve; jako puno; većinu vremena; nekoliko puta tjedno. Kod svakog je pitanja naznačeno treba li odgovoriti A, B ili C skalom. Na svim subskalama, rezultat se formira kao zbroj odgovora na česticama ili kao aritmetička sredina, nakon rekodiranja pojedinih čestica. Viši rezultati na subskalama ukazuju na veću razinu roditeljskog znanja, otkrivanja adolescenta, roditeljskog ispitivanja, roditeljske kontrole i osjećaja prevelike kontrole od strane roditelja.

4. REZULTATI

Rezultati t- testa pokazuju kako ne postoji značajna razlika po spolu za učenike i učenice za sva rizična ponašanja, osim za rizično ponašanje učestalosti konzumiranja supstanci (Tablica 1).

Tablica 1. Rezultati nezavisnog t-test-a za razliku među spolovima za rizična ponašanja

	t	p	razlika srednje vrijednosti	M	SD
Učestalost konzumiranja supstanci	-1.308	.192	-.60201	m – 35.7	m – 10.50
				ž – 41.33	ž – 10.82
Učestalost klađenja	2.501	.017	8.30804	m – 12.19	m – 11.97
				ž – 23.19	ž – 16.31
Problematično korištenje društvenih mreža	-15.002	.000	-5.63267	m – 10.73	m – 3.66
				ž – 11.33	ž – 3.55
Depresivnost, anksioznost i stres	-21.200	.000	-10.99229	m – 20.59	m – 8.51
				ž – 12.29	ž – 3.99

Iako ne postoji statistički značajna razlika, ako se promatra aritmetička sredina, rezultati pokazuju kako djevojke u nešto većoj mjeri iskazuju da konzumiraju različite supstance (alkohol, cigarete i marihuana). Međutim kako ne postoji značajna statistička razlika među spolovima može se zaključiti kako *hipoteza 1 nije potvrđena*.

Kod varijabli depresije, anksioznosti i stresa rezultati pokazuju kako postoji značajna razlika odnosu na spol i to na način da djevojke iskazuju više rezultate čime je *potvrđena hipoteza 2*.

Za problematično korištenje društvenih mreža postoji značajna razlika među spolovima na način da djevojke u većoj mjeri pokazuju problematično korištenje društvenih mreža. S obzirom da se provjeravala hipoteza kako nema rodni razlika, zaključujemo kako *hipoteza 3 nije potvrđena*.

Za ispitivanje razlika među vrstama škole u odnosu na rizična ponašanja korišten je ANOVA test čiji su rezultati prikazani u Tablici 2.

Tablica 2. ANOVA test za razliku među vrstama škole za rizična ponašanja

Varijabla	Suma kvadrata	Df	Sredina kvadrata	F	p
Učestalost Konzumiranje supstanci	109.303	2	54.651	4.158	.017
Problematično korištenje društvenih mreža	340.620	2	170.310	1.407	.245
Klađenje	716.088	2	358.044	5.890	.006
Depresivnost, anksioznost i stres	6221.240	2	3110.620	12.714	.000

Za sva rizična ponašanja, osim za rizično ponašanje problematičnog korištenja društvenih mreža, vidimo da postoji značajna razlika među učenicima različitih škola, tako da je hipoteza 4 djelomično potvrđena. Napravljena je analiza razlike gimnazije i drugih vrsta škole korištenjem *Tukey-ovog* testa. Za učestalost klađenja, rezultati su pokazali da postoji značajna razlika između gimnazije te četverogodišnjih ili petogodišnjih škola na način da se gimnazijalci manje klade. Razlika između gimnazije i trogodišnjih strukovnih škola za ovo problematično ponašanje nije značajna. Za učestalost konzumiranja supstanci postoji značajna razlika između gimnazije te četverogodišnjih ili petogodišnjih i trogodišnjih strukovnih škola na način da gimnazijalci manje konzumiraju supstance. Za rizično ponašanje problematičnog korištenja društvenih mreža ne postoji značajna razlika među školama. Za depresiju, anksioznost i stres postoji značajna razlika između gimnazije te četverogodišnjih ili petogodišnjih i trogodišnjih strukovnih škola na način da su gimnazijalci skloniji ovim problematičnim ponašanjima.

Tablica 3. Korelacija roditeljske kontrole i znanja s rizičnim ponašanjima

Varijabla	1.	2.	3.	4.	5.	6.
1. Roditeljska kontrola	-	.383**	-.174**	-.293	.065**	.007**
2. Roditeljsko znanje		-	-.351**	-.199	-.213**	-.189**
3. Učestalost Konzumiranje supstanci			-	.370	-.210**	-.156**
4. Učestalost klađenja				-	-.146	-.168**
5. Depresivnost, anksioznost i stres					-	.382**
6. Problematično korištenje društvenih mreža						-

Napomena ** $p < .01$

U Tablici 3 razvidno je kako roditeljsko znanje negativno korelira s rizičnim ponašanjima jer su Pearson-ovi koeficijenti korelacije negativni. Ovaj rezultat označava da vrijednosti varijabla idu u suprotnom smjeru. Iz navedene analize možemo zaključiti da što je veće roditeljsko znanje učenici će biti manje skloniji rizičnim ponašanjima, iz čega proizlazi da je *hipoteza 5 potvrđena*.

Roditeljska kontrola je negativno povezana s rizičnim ponašanjima učestalost konzumiranja supstanci i učestalost klađenja jer su Pearson-ovi koeficijenti korelacije negativni. Ovaj rezultat označava da vrijednosti varijabli idu u suprotnom smjeru. Iz navedene analize možemo zaključiti da što je veća roditeljska kontrola, učenici će biti manje skloniji rizičnim ponašanjima klađenja i konzumiranja supstanci. Za varijablu roditeljske kontrole za rizična ponašanja klađenje i konzumiranje supstanci *potvrđena je hipoteza 6*. Međutim, može se također vidjeti da je varijabla roditeljska kontrola pozitivno povezana s rizičnim ponašanjima depresija, anksioznost i stres te problematično korištenje društvenih mreža jer je Pearson-ov koeficijent korelacije pozitivan. Ovaj rezultat označava da vrijednosti varijabli idu u istom smjeru. Odnosno, što je veća roditeljska

kontrola učenici su više skloni depresiji, anksioznosti i stresu te problematičnom korištenju društvenih mreža. Za varijablu roditeljska kontrola za rizična ponašanja depresije, anksioznosti i stresa i problematičnog korištenja društvenih mreža *hipoteza 6 nije potvrđena*.

Tablica 4. Frekvencije kockanja

Tvrdnje	Spol			
	SVI		Mladići	
	N %	Koliko često? (m)	N %	Koliko često? (m)
Jesi li se barem jednom u životu bavio/la sportskim klađenjem?	614 16.0%	2.3	445 22.9%	2.45
Jesi li barem jednom u životu igrao/la loto (npr. Eurojackpot, Lotto, Bingo)?	818 21.3%	1.56	371 19.1%	1.8
Jesi li barem jednom u životu igrao/la jednokratne srećke (npr. strugalice)?	1452 37.8%	1.33	588 30.2%	1.43
Jesi li barem jednom u životu igrao/la igre na automatima (npr. voćke, jednoruki Jack i sl.)?	485 12.6%	1.61	206 10.6%	1.26
Jesi li barem jednom u životu igrao/la igre u casinu (npr. rulet, blackjack, poker i sl.)?	186 4.8%	2.28	128 6.6%	2.43
Jesi li barem jednom u životu igrao/la klađenje na virtualne utrke (npr. konja, pasa i slično)?	282 7.3%	2.31	209 10.7%	2.44

U Tablici 4. prikazane su frekvencije kockanja za sve ispitanike, a onda samo za mladiće s obzirom da brojne literature upućuju na činjenicu da je kockanje uglavnom muški fenomen. Derevensky i Gilbeau (2019) u svom članku ističu kako brojni čimbenici utječu na samu pojavu kockanja (dostupnost mjesta kockanja, dostupnost igara, zemljopisna blizina mjesta kockanja...) te je jedna

od njih i spol adolescenata gdje mladići učestalije sudjeluju u sportskim kladnjima i u samim igrama ulažu veće iznose novca, a djevojke preferiraju kupnju srećki. U hrvatskim školama je situacija jednaka, što vidimo u istraživanju Mandić i sur. (2020), zbog toga što mladići učestalije kockaju i radi toga pokazuju sve veći postotak psihosocijalnih problema koji s vremenom postupno rastu i radi toga je kockanje rizično ponašanje posebno rašireno među mladićima.

Razvidno je iz rezultata kako se 16% ispitanika bar jednom u životu kladilo na sportskim kladionicama, a kada se izolirano promatra samo uzorak mladića onda taj postotak raste na 23%. Skoro pa jednako (10% - 11%), među mladićima je zastupljeno kladjenje na virtualne utrke i igre na automatima.

Kako bi se odgovorilo na treći istraživački problem kojim se željelo ispitati odnos rizičnih ponašanja adolescenta i njihovog spola, škole koju pohađaju i nekih obiteljskih obilježja napravljeno je nekoliko hijerarhijskih regresijskih analiza (Tablica 5). Kriterijske varijable bile su učestalost konzumiranja različitih supstanci, problematično korištenje društvenih veza, učestalost kladjenja te simptomi depresivnosti, anksioznosti i stresa.

Tablica 3. Rezultati hijerarhijske regresije za rizična ponašanja kao kriterij

Kriterij	Model	R ²	F	β
Učestalost konzumiranja supstanci	<i>1.korak</i>	.030	7.284**	
	Roditeljska kontrola			-.174**
	<i>2.korak</i>	.051	6.229**	
	Roditeljska kontrola			-.150**
	Vrsta škole			.145*
	<i>3.korak</i>	.069	5.713**	
	Roditeljska kontrola			-.174**
	Vrsta škole			.163*
	Spol			.138*
	<i>4.korak</i>	.070	4.357**	
	Roditeljska kontrola			-.173**
	Vrsta škole			.159*
	Spol			.137*
	Odnos roditelja			.037
	<i>5.korak</i>	.070	3.486**	
Roditeljska kontrola			-.174**	
Vrsta škole			.159*	
Spol			.139*	
Odnos roditelja			.038	
SES obitelji			-.017	

Problematično korištenje društvenih mreža	1.Korak	.051	166.970**	
	Spol			.226**
	2.korak	.053	86.031**	
	Spol			.234**
	Roditeljska kontrola			-.039*
	3.korak	.053	57.792**	
	Spol			.232**
	Roditeljska kontrola			-.039*
	SES obitelji			.020
	4.korak	.053	43.363**	
	Spol			.232**
	Roditeljska kontrola			-.039*
	SES obitelji			.020
	Odnos roditelja			-.006
	5.korak	.053	34.684**	
Spol			.232**	
Roditeljska kontrola			-.039*	
SES obitelji			.020	
Odnos roditelja			-.006	
Vrsta škole			.003	
Učestalost kladenja	1.Korak	.147	5.169*	
	Odnos roditelja			-.383*
	2.korak	.242	4.636*	
	Odnos roditelja			-.396*
	Roditeljska kontrola			-.309
	3.korak	.271	3.478*	
	Odnos roditelja			-.386*
	Roditeljska kontrola			-.309
	SES obitelji			-.171
	4.korak	.282	2.652	
	Roditeljska kontrola			-.292
	SES obitelji			-.170
	Vrsta škole			.105
5.korak	.283	2.050		
Roditeljska kontrola			-.395*	
SES obitelji			-.167	
Vrsta škole			.101	
Spol			-.028	
Depresija, anksioznost i stres	1.Korak	.121	427.880**	
	Spol			.348**
	2.korak	.127	225.106**	
	Spol			.342**
	SES obitelji			.075**
	3.korak	.127	150.464**	
	Spol			.339**
SES obitelji			.075**	
Vrsta škole			-.018	

	4.korak	.127	113.037**	
	Spol			.339**
	SES obitelji			.074**
	Vrsta škole			-.020
	5.korak	.127	90.419**	
	Spol			.340**
	SES obitelji			.074**
	Vrsta škole			-.020
	Roditeljska kontrola			-.005

Napomena ** $p < .01$, * $p < .05$

Kada je u pitanju učestalost konzumiranja različitih supstanci roditeljska kontrola, vrsta škole i spol bili su značajni u svim koracima HRA-e, ostali su značajni do kraja te objašnjavaju 7% varijance kriterija. Može se, stoga, zaključiti kako manje roditeljske kontrole, strukovne škole i ženski spol značajno predviđaju (7%) učestalost konzumiranja različitih supstanci.

Kod problematičnog korištenja društvenih mreža, također su značajni ženski spol i manje roditeljske kontrole te objašnjavaju 5% kriterija.

Kada je u pitanju klađenje roditeljska kontrola je značajan i to manje roditeljske kontrole predviđa učestalost klađenja.

Kod anksioznosti, depresivnosti i stresa, u zadnjem koraku značajni prediktori ostali su ženski spol i nizak soci-ekonomski status koji objašnjavaju 12% varijance kriterija.

5. RASPRAVA

Adolescentski razvoj se odvija u interakciji s okolinom te roditelji u tim interakcijama igraju najvažniju ulogu zbog toga što roditelji i djeca se nalaze u različitim socijalnim i kulturološkim sredinama unutar kojih grade svoje međusobne odnose. Aktivno sudjelovanje roditelja u odgajanju djeteta se smatra ključnim čimbenikom za sprječavanje adolescenata da se uključe u eksperimentiranje i otkrivanje raznih rizičnih ponašanja koja im mogu trajno štetiti i nakon adolescencije. U novonastalim okolnostima, gdje je suvremeni život promijenio koncepciju obitelji, roditeljima je ograničeno vrijeme koje provode sa svojom djecom te se to odražava na djecu koja radi toga podilaze utjecajima okoline koji su im štetni. Sprječavanje uključivanja adolescenata u rizična ponašanja bi se zato trebalo provoditi na svim razinama okoline djeteta.

Cilj istraživanja u svrhu izrade ovog diplomskog rada je utvrditi obilježja roditeljstva koja se povezuju s različitim oblicima problema u ponašanju kod njihove djece.

S obzirom na prijašnja istraživanja, u ovom radu je formirano sedam hipoteza. Prva, druga i treća hipoteza pretpostavljaju razlike u spolu s obzirom na sudjelovanje u rizičnim ponašanjima. Četvrta hipoteza pretpostavlja razlike u zastupljenosti rizičnih ponašanja s obzirom na vrstu škole koju adolescenti pohađaju. Peta hipoteza pretpostavljaju veću prisutnost rizičnih ponašanja s obzirom da je roditeljska kontrola uvećana, a šesta hipoteza pretpostavlja umanjena rizična ponašanja ukoliko je roditeljsko znanje uvećano. Sedma hipoteza pretpostavlja da rizičnim ponašanjima doprinose muški spol, pohađanje strukovne škole, razvod roditelja, lošiji SES i osjećaj pretjerane kontrole od strane roditelja.

Prva hipoteza koja pretpostavlja da mladići učestalije konzumiraju alkohol i opijate te češće sudjeluju u kockanju je odbačena zbog toga što ne postoji statistički značajna razlika među djevojkama i dječacima. Od svih rizičnih ponašanja, konzumacija opijata i alkohola je ponašanje u kojem se djevojke i mladići najmanje razlikuju (Jandrić Nišević i sur., 2022) te se zbog toga ovakav rezultat ujedno i može objasniti. Iako hipoteza 1 nije potvrđena, možemo u rezultatima vidjeti kako su mladići skloniji kockanju, a posebno sportsko klađenje, virtualne utrke i igre koje se mogu pronaći u kockarnicama. Ovakve rezultate također pronalazimo i u istraživanju Mandić i sur. (2020)

gdje se također potvrđuje kako djevojke češće sudjeluju u lutrijskim igrama kao što su jednokratne srećke i loto. Mladići se u ovom području nalaze u rizičnijoj situaciji zbog toga što se igre, u kojima su oni zastupljeniji, smatraju igrama adiktivnog potencijala te se uz ovisnost mogu vezati i druga rizična ponašanja koja mogu varirati od upuštanja u druga ovisnička ponašanja do delikventnog ponašanja.

Druga hipoteza koja pretpostavlja da postoji razlika u spolu u odnosu na internalizirane probleme u ponašanju je potvrđena, a za svrhu ovog istraživanja u upitnicima su se ispitivale razine anksioznosti, depresivnosti i stresa kod adolescenata. Naime, potvrđeno je kako djevojke iskazuju više razine navedenih internaliziranih rizičnih ponašanja što možemo pronaći i u istraživanju Rajhvajn i sur. (2020) koji su te rezultate povezali s većom povezanosti djevojaka s njihovim vršnjačkim grupama te većom razinom osjećaja pripadanja toj grupi. Djevojke, prema Rajhvajn i sur. (2020), također više razmišljaju o svom školskom uspjehu te se češće susreću s ispitnom anksioznošću ili depresijom ukoliko im konačna ocjena ne opravdava trud koji su uložili za nju te ti internalizirani problemi mogu na djevojke utjecati tako što mogu razviti poremećaje prehrane ili teže depresije koja dovodi i do fizički vidljivih ozljeda (samoozljeđivanje). Mladići također prikazuju određenu razinu internaliziranih problema (kao i u istraživanju Rajhvajn i sur. (2020), ali je za njih takvo ponašanje i dalje stigmatizirano te možemo to povezati s istraživanjem Maglice i suradnika (2021) u kojem je prikazano kako mladići rjeđe dijele s odraslima svoje internalizirane probleme jer se boje odgovora kojeg će dobiti s obzirom na svoje stanje. Mladići radi toga se još više povlače i ne iskazuju svoje internalizirane probleme.

Treća hipoteza pretpostavlja kako ne postoji razlika u spolu u odnosu na problematično korištenje društvenih mreža što je ujedno i odbačeno. Naime, u rezultatima se pokazalo kako su djevojke sklonije rizičnom korištenju društvenih mreža. Ajduković i sur. (2020) su dobili jednake rezultate u kojima su djevojke sklonije korištenju društvenih mreža te je razlika u korištenju društvenih mreža sve viša kako su i ispitanici bili stariji. Djevojke u adolescentskoj dobi uočavaju ideale na internetu koje žele dosegnuti te time ujedno i opsesivnije koriste društvene mreže kako bi prikazali vlastitu sliku u što boljem svijetlu i time se dokazali u društvu (Jerončić Tomić i sur., 2020).

Četvrta hipoteza koja pretpostavlja da postoji razlika u manifestiranju rizičnih ponašanja između učenika koji pohađaju gimnazije i učenika koji pohađaju strukovne škole. Rezultati su pokazali razlike između škola za sva rizična ponašanja osim za problematično korištenja društvenih mreža. Naime, učenici gimnazije su manje skloni konzumiranju ovisnih supstanci i kockanju s obzirom na druge škole, dok su više skloni anksioznom, depresivnom i stresnom stanju. Rajhvajn Bulat i sur. (2019) su istraživanjem eksternaliziranih problema adolescenata također uočili kako vrsta škole ima veliki utjecaj zbog toga što je ujedno i okolina samog adolescenta drukčija s obzirom na vrstu škole koju pohađa te se ističe važnost povezanosti s odraslim osobama koji u učenicima potiču prosocijalno ponašanje. Kao primjer rizičnog ponašanja koje se razlikuje s obzirom na vrstu škole koju adolescenti pohađaju možemo istaknuti kockanje gdje se pokazalo da učenici četverogodišnjih škola češće kockaju nego učenici gimnazija, a učenici trogodišnjih strukovnih škola češće sudjeluju u igrama s visokim adiktivnim potencijalom i među tim učenicima ujedno ima i više razvijenih problematičnih ponašanja (Ricijaš i sur., 2016). Korištenje društvenih mreža se ne razlikuje s obzirom na vrstu škole zbog toga što adolescenti u jednakim mjerama sve više koriste online izvore kako bi došli do određenih informacija (privatnih ili obrazovnih), ali pri korištenju društvenih mreža se može naići na brojne probleme koji bezbrižno korištenje društvenih mreža mogu pretvoriti u problematično. Primjer rizika koji se mogu razviti s češćim korištenjem društvenih mreža je negativna slika o vlastitom tijelu te ujedno i viša razina anksioznosti i depresivnog stanja koje adolescentima šteti u velikoj mjeri (Frierio i sur., 2021).

Peta hipoteza koja pretpostavlja da što je veće roditeljsko znanje to će učenici biti manje skloni rizičnim ponašanjima je potvrđena u ovom radu kao i u radu Maglica (2020) gdje možemo vidjeti kako roditelji nisu uvijek svjesni do koje razine može dosezati znatiželja njihove djece. Komunikacija s djecom je izuzetno bitna kako bi se povećalo roditeljsko znanje o tome što djeca rade dok su sa svojim vršnjacima ili kako djeca provode svoje slobodno vrijeme dok nisu pod potpunim nadzorom od strane roditelja, a takva komunikacija je uspješna samo ukoliko i roditelji i djeca smatraju da imaju pozitivnu korist (Maglica, 2020). Komunikacija roditelja s djetetom je važna zbog toga što omogućava djetetu slobodno izražavanje vlastitih osjećaja te će se u zdravom i međusobnom odnosu razvijati povjerenje o svim temama i time će se umanjiti rizično ponašanje djeteta, ali važno je da je komunikacija između roditelja i djeteta autentična, iskrena i otvorena

(Mlinarević, 2022). Osim komunikacije, kao zaštitni čimbenik se ističe i roditeljski nadzor koji će postići potrebnu i bitnu kvalitetu ukoliko ne nadmašuje dimenziju topline čime se postiže otvorenost djeteta prema roditelju i povjerenje (Pintar, 2019). Roditeljski nadzor je ujedno i zaštitni čimbenik jer je to skup roditeljskih ponašanja koja uključuju praćenje i usmjeravanje pažnje na aktivnosti djeteta, a roditelji ukoliko obrate pozornost mogu uvidjeti što njihova djeca pregledavaju na društvenim mrežama i s kim komuniciraju te se tako može umanjiti problematično korištenje društvenih mreža (Martins, 2020).

Šesta hipoteza koja pretpostavlja da je rizično ponašanje adolescenata povezano s osjećajem pretjerane kontrole od strane roditelja je djelomično prihvaćena zbog toga što su samo kladjenje i konzumiranje supstanci zapravo ponašanja koja se smanjuju ukoliko je roditeljska kontrola povećana. Sličan rezultat također nalazimo u drugim istraživanjima (Maglica, 2020), gdje roditeljska kontrola smanjuje rizično ponašanje adolescenata ukoliko ih ograniče u kretanjima na područjima koja izazivaju ovisnost i gdje je utjecaj okoline loš za samog adolescenta. Roditeljska kontrola ujedno i povećava anksiozno, depresivno i stresno ponašanje kod adolescenata zbog toga što se vrši određeni pritisak na adolescente koji smatraju kako im je potrebna veća sloboda u donošenju odluka o vlastitom životu te će uvijek biti straha o tome što će roditelji reći im o njihovim odlukama (Maglica, 2020).

Rezultati istraživanja za potrebe ovog diplomskog rada pokazali su kako se veliki broj rizičnih ponašanja može objasniti kroz nedostatnu roditeljsku kontrolu, odnosno, nadzor. Veliki broj hrvatskih i inozemnih istraživanja upućuje na slične zaključke. Pod samim nadzorom roditelja, misli se na na znanje roditelja o aktivnostima adolescenata, njihovu zainteresiranost i uključenost u svakodnevni život adolescenta, poznavanje navika adolescenta, prijatelja i nadzor nad samim ponašanjem (Maglica, 2020). Roditeljski nadzor i uključenost u same aktivnosti djeteta su ključni element zaštitnih čimbenika pomoću kojih se razvoj mladih odvija u pozitivnom smjeru (Kapetanovic i Boson, 2020). Sama podrška roditelja služi kao zaštita djece od rizičnih ponašanja te bi intervencije koje podržavaju uključenost roditelja u živote adolescenata i njihove školske obveze bile učinkovite u prevenciji rizičnih ponašanja kao što su nasilje ili zloupotreba opijata (Novak i sur., 2022).

Također, ovo istraživanje je pokazalo i specifične rodne razlike kada su u pitanju rizična ponašanja i problemi mentalnog zdravlja. Rodna razlika je česta tema u kontekstu rizičnih ponašanja i poznate su razlike u tome da djevojke češće iskazuju internalizirane, a mladići eksternalizirane probleme. Djevojke ulaze u stanje pubertetskog razvoja ranije nego mladići i stoga prolaze povezane fizičke i hormonalne promjene te se ujedno i rani pubertetski razvoj kod djevojčica povezuje s depresivnim sustavima i smatra se faktorom rodnih razlika depresije i drugih socijalno anksioznih ponašanja (Yoon i sur., 2023). Tijekom procesa socijalizacije, djevojke će češće tražiti pomoć od svojih vršnjaka i više razmišljaju o slici koju ostavljaju u društvo nego mladići i to je jedan od razloga postavljanja više razine socijalne anksioznosti kod djevojaka (Farhane-Medina i sur., 2022). Mladići, češće nego djevojke, ne percipiraju rizik u ponašanju te su ujedno i više skloni rizičnim ponašanjima i manje su osjetljivi na njihove negativne posljedice, a gledajući ponašanja može se uočiti kako mladići znatno više puše, opijaju se i uzimaju nedopuštene droge te znatno bolje podnose socijalno anksiozne situacije (Adamović i sur., 2023). Na osnovu ovih rezultata može se zaključiti kako bi bilo važno da se u preventivnim intervencijama u školskom okruženju vodi računa o rodnim specifičnostima.

6. ZAKLJUČAK

Cilj ovog diplomskog rada je bio utvrditi obilježja roditeljstva koja se povezuju s različitim oblicima problema u ponašanju kod njihove djece. Također, provjerene su i razlike u sudjelovanju adolescenata u rizičnim ponašanjima s obzirom na njihov spol i vrstu škole. Utvrđeno je kako roditeljsko ponašanje ima veliku ulogu u tome hoće li adolescent učestalije sudjelovati u rizičnim ponašanjima. Kao primjer možemo istaknuti roditeljsko znanje koje pokazuje da u većoj prisutnosti umanjuje sudjelovanje adolescenta u rizičnom ponašanju. Sama uključenost roditelja radi toga treba biti prisutnija u većoj mjeri jer tada adolescentima ujedno i shvaćaju kako je nekome stalo do njih te se time ujedno i poboljšava komunikacija s roditeljima za koju smo vidjeli da pomaže adolescentu u rješavanju poteškoća i povjeravanje postaje lakše. Osim roditeljskog znanja, roditeljska kontrola se također pokazala kao čimbenik koji utječe na ponašanje adolescenta, ali u negativnom smislu. Razlog je tome što pretjerana kontrola adolescentu povećava internalizirane probleme te nije cilj kod adolescenta izazvati strah već sigurnost u povjeravanju važnih informacija. Nadalje, pokazalo se kako postoje određene razlike u spolu i vrstama škole s obzirom na rizična ponašanja i njihove. Mladići češće sudjeluju u rizičnim ponašanjima koji su vidljivi i stvaraju ovisnosti dok djevojke više se susreću s internaliziranim problemima i radi toga je bitno poznavati adolescenta i stvoriti kod njega sigurnost povjeravanja kako bi se rizično ponašanje što prije otkrilo i prevencija započela što ranije.

7. LITERATURA

Adamović, M., Gvozdanović, A., & Potočnik, D. (2023). Socioekonomski i rodni aspekti rizičnih ponašanja mladih u Hrvatskoj. *Sociologija i prostor*, 61(1), 3-30.

Ajduković, M., Rajhvajn Bulat, L., Sušac, N. i Vejmelka, L. (2020). Subjektivna dobrobit djece u Hrvatskoj. UNICEF – Ured za Hrvatsku.

Austin, A. E., Lesak, A. M., & Shanahan, M. E. (2020). Risk and protective factors for child maltreatment: A review. *Current epidemiology reports*, 7, 334-342.

Bašić, J., Dekleva, B., & Uzelac, S. (2009). *Teorije prevencije: prevencija poremećaja u ponašanju i rizičnih ponašanja djece i mladih*. Školska knjiga.

Berc, G. (2012). Obiteljska otpornost – teorijsko utemeljenje i primjena koncepta u socijalnom radu. *Ljetopis Socijalnog Rada/Annual of Social Work*, 19(1).

CDC (2023) Adverse childhood experiences. <https://www.cdc.gov/violenceprevention/aces/>

Derevensky, J. L., & Gilbeau, L. (2019). Preventing adolescent gambling problems. *Gambling disorder*, 297-311.

Dodig, D., & Huić, A. Navike i obilježja kockanja adolescenata u urbanim sredinama.

Doležal, D. (2006). Otpornost i prevencija poremećaja u ponašanju. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 41(1), 87-103.

Ellis, B. J., Bianchi, J., Griskevicius, V., & Frankenhuis, W. E. (2017). Beyond risk and protective factors: An adaptation-based approach to resilience. *Perspectives on Psychological Science*, 12(4), 561-587.

EMCDDA. (2020). European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addictions. European drug report 2020: trends and developments. Luxembourg: Publications Office of the European Union. https://www.emcdda.europa.eu/edr/trends-developments/2020_en

ESPAD Group (2020). ESPAD Report 2019- Results from the European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs. Luxemburg: The EMCDDA Joint Publications, Publications Office of the European Union.

Farhane-Medina, N. Z., Luque, B., Tabernero, C., & Castillo-Mayén, R. (2022). Factors associated with gender and sex differences in anxiety prevalence and comorbidity: A systematic review. *Science Progress*, *105*(4), 00368504221135469.

Frieiro Padin, P., González Rodríguez, R., Verde Diego, M. D. C., & Vázquez Pérez, R. (2021). Social media and eating disorder psychopathology: A systematic review. *Cyberpsychology Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*.

Jerončić Tomić, I., Mulić, R., & Milišić Jadrić, A. (2020). Utjecaj društvenih mreža na samopoštovanje i mentalno zdravlje mladih. *In medias res: časopis filozofije medija*, *9*(17), 2649-2654.

Jovičić Burić, D., Muslić, L., Krašić, S., Markelić, M., Pejnović Franelić, I., & Musić Milanović, S. (2021). Croatian validation of the compulsive internet use scale. *Addictive Behaviors*, *119*, 106921. <https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2021.106921>

Kapetanovic, S. (2019). *Mutual actions-Developmental links between aspects of the parent-adolescent relationship and adolescent risk behaviors* (Doctoral dissertation, Jönköping University, School of Health and Welfare).

Kapetanovic, S., & Boson, K. (2022). Discrepancies in parents' and adolescents' reports on parent-adolescent communication and associations to adolescents' psychological health. *Current Psychology*, *41*(7), 4259-4270.

Kapetanovic, S., & Skoog, T. (2021). The role of the family's emotional climate in the links between parent-adolescent communication and adolescent psychosocial functioning. *Research on Child and Adolescent Psychopathology*, *49*, 141-154.

Ljubetić, M. (2012). *Nosi li dobre roditelje roda?!: odgovorno roditeljstvo za kompetentno dijete*. Profil.

- Macuka, I. (2022). Pregled suvremenih izazova u roditeljstvu. *Suvremena psihologija*, 25(1), 71-88.
- Maglica, T. (2021). Komunikacija i znanje roditelja o iskustvima svoje djece s problemima u ponašanju—razlike u procjeni roditelja i adolescenata. *Kriminologija & socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 29(1), 41-65.
- Maglica, T., Ercegovac, I. R., & Ljubetić, M. (2021). Family characteristics as determinants of mental health in adolescents. *European Journal of Mental Health*, 16(2), 7-30.
- Maglica, T., Kalebić Jakupčević, K., & Reić Ercegovac, I. (2021). Risk behaviours in adolescence: predictive role of mindful parenting. *Emotional and Behavioural Difficulties*, 26(2), 151-162.
- Mandić, S., Lamešić, L. i Ricijaš, N. (2020). Kockanje mladih iz perspektive stručnih suradnika u srednjim školama. *Školski vjesnik*, 69 (2), 349-371. <https://doi.org/10.38003/sv.69.2.12>
- Martins, M. V., Formiga, A., Santos, C., Sousa, D., Resende, C., Campos, R., ... & Ferreira, S. (2020). Adolescent internet addiction—role of parental control and adolescent behaviours. *International Journal of Pediatrics and Adolescent Medicine*, 7(3), 116-120.
- Masten, A. S., Powell, J. L., & Luthar, S. S. (2003). A resilience framework for research, policy, and practice. *Resilience and vulnerability: Adaptation in the context of childhood adversities*, 1(25), 153.
- Miljević Riđički, R. (2022). Suvremeni oblici očinstva – značaj za dječji razvoj. *Ljetopis socijalnog rada*, 29(2), 247-264.
- Mlinarević, V. (2022). Odgoj djeteta i komunikacija roditelja u suvremenim uvjetima. *Nova prisutnost*, XX (1), 133-144. <https://doi.org/10.31192/np.20.1.9>
- Novak, M., Ferić, M., Kranželić, V., & Mihić, J. (2019). Konceptualni pristupi pozitivnom razvoju adolescenata. *Ljetopis socijalnog rada*, 26(2), 155-184.
- Novak, M., Maglica, T., & Radetić Paic, M. (2023). School, family, and peer predictors of adolescent alcohol and marijuana use. *Drugs: Education, Prevention and Policy*, 30(5), 486-496.

Novak, M., Parr, N. J., Ferić, M., Mihić, J., & Kranželić, V. (2021). Positive youth development in Croatia: School and family factors associated with mental health of Croatian adolescents. *Frontiers in psychology, 11*, 611169.

Pintar, Ž. (2019). Poremećaji u ponašanju djece—oblici i uloga prevencije. *Acta Iadertina, 16*(1), 0-0.

Rajhvajn Bulat, L. & Horvat, K. (2020). Internalizirani problemi adolescenata u kontekstu školskog okruženja. *Napredak, 161* (1-2), 7-26. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/239890>

Rajhvajn Bulat, L., Sušac, N. i Ajduković, M. (2019). Doprinos nekih osobnih i okolinskih varijabli u objašnjavanju eksternaliziranih problema adolescenata. *Društvena istraživanja, 28* (2), 271-293. <https://doi.org/10.5559/di.28.2.05>

Ricijaš, N., Dodig Hundrić, D., Huić, A., & Kranželić, V. (2016). Kockanje mladih u Hrvatskoj—učestalost igranja i zastupljenost problematičnog kockanja. *Kriminologija & socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju, 24*(2), 24-47.

UNICEF (2023) Adolescent development and participation <https://www.unicef.org/adolescence>

WHO (2023) Adolescent Health https://www.who.int/health-topics/adolescent-health#tab=tab_1

Yoon, Y., Eisenstadt, M., Lereya, S. T., & Deighton, J. (2023). Gender difference in the change of adolescents' mental health and subjective wellbeing trajectories. *European Child & Adolescent Psychiatry, 32*(9), 1569-1578.

Zakon o igrama na sreću, Narodne Novine 87/09, 35/13, 158/13, 41/14, 143/14

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Ivan Bašić, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja magistra/magistrice pedagogije i engleskog jezika i književnosti izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga diplomskoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 12.04.2024.

Potpis

Izjava o pohrani i objavi ocjenskog rada
(završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada - podcrtajte odgovarajuće)

Student/ica: Ivan Bašić
Naslov rada: Obilježja roditeljstva u objavljivanju problema u ponašanju adolescenata
Znanstveno područje i polje: Pedagogija
Vrsta rada: Diplomski rad

Mentor/ica rada (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):

Prof. dr. sc. Maja Ljubetić

Komentor/ica rada (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):

Doc. dr. sc. Toni Maglića

Članovi povjerenstva (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):

Prof. dr. sc. Maja Ljubetić, doc. dr. sc. Keltija Kalebčić Jakupčević
doc. dr. sc. Toni Maglića
12v. prof. dr. sc. Marjana Koludrović

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/autorica predanog ocjenskog rada (završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada - zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada.

Kao autor izjavljujem da se slažem da se moj ocjenski rad, bez naknade, trajno javno objavi u otvorenom pristupu u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti (NN br. 119/22).

Split, 12.04.2024.

Potpis studenta/studentice: Bašić

Napomena:

U slučaju potrebe ograničavanja pristupa ocjenskom radu sukladno odredbama Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima (111/21), podnosi se obrazloženi zahtjev dekanici Filozofskog fakulteta u Splitu.